

Leszek Andrzej Wierzbicki, *Senatorowie koronni na sejmach Rzeczypospolitej w XVII wieku*, Warszawa 2017, Wydawnictwo Sejmowe, ss. 205

Zapoczątkowane pod koniec lat siedemdziesiątych XX w. badania nad udziałem senatorów w obradach parlamentu trwają do dnia dzisiejszego. W ich efekcie poznaliśmy obsadę wszystkich sejmów w czasach Zygmunta III, Władysława IV, Jana II Kazimierza, Michała Korybuta Wiśniowieckiego oraz Jana III Sobieskiego¹.

Autor recenzowanej pracy postawił sobie za cel zebranie w jednym miejscu personaliów wszystkich senatorów koronnych biorących udział w sejmach Rzeczypospolitej w XVII w. Książka Leszka A. Wierzbickiego składa się ze wstępu, trzech rozdziałów, zakończenia, wykazu skrótów, bibliografii oraz indeksu osób. W rozdziale pierwszym („Wykaz sejmów i urzędów senatorskich w Koronie w XVII wieku”) zamieszczono w zestawieniu chronologicznym wykaz wszystkich sejmów, które znalazły się w orbicie zainteresowań Autora. Pewne zdziwienie musi budzić brak wykorzystania podstawowej pracy: *Chronologii sejmów polskich*². Przy każdym sejmie podano informację o liczbie obecnych na nim senatorów. Rozdział zamyka wykaz przedstawiający porządek zasiadania w senacie senatorów koronnych. W rozdziale drugim (s. 21–35) przedstawiono

---

¹ Szczegółowy stan badań przedstawił ostatnio Andrzej Korytko, „*Na których opiera się Rzeczpospolita*”. *Senatorowie koronni za Władysława IV Wazy*, Olsztyn 2015, s. 54–55.

² *Chronologia sejmów polskich 1493–1793*, zestawiał W. Konopczyński, Kraków 1948.

„rolę, jaką odgrywali senatorowie koronni na zgromadzeniach parlamentu w XVII stuleciu” oraz „wnioski i spostrzeżenia związane z udziałem przedstawicieli Senatu w sejmach” (s. 8). W rozdziale trzecim, stanowiącym główny trzon pracy, zamieszczono sylwetki wszystkich 636 senatorów biorących udział w siedemnastowiecznych sejmach. W liczącym zaledwie dwie strony „Zakończeniu” (s. 185–186) Autor podsumował swoje rozważania na temat udziału senatorów w sejmach oraz przedstawił własne koncepcje na temat funkcjonowania izby wyższej parlamentu w dniu dzisiejszym.

Przygotowanie przez Wierzbickiego krótkich biogramów 636 senatorów koronnych biorących udział w siedemnastowiecznych sejmach wygląda imponująco. Jest to bowiem pierwsza praca, w której zgromadzono informacje na temat ich udziału w 91 sejmach odbytych w czasach pięciu królów elekcyjnych. Należy jedynie żałować, iż posiadając tak bogaty materiał, Autor nie zdecydował się na jego wszechstronną analizę. Cóż bowiem ma oznaczać zamieszczone przez niego stwierdzenie, że „frekwencja senatorów koronnych na sejmach Rzeczypospolitej w XVII w. była stosunkowo niewielka” oraz „oscylowała ona w granicach 30 osób, czyli około ¼ składu” (s. 31). Niewiele wiemy też na temat sposobu obliczeń zastosowanego przez Autora.

Prowadzone od kilkudziesięciu lat badania nad udziałem senatorów w obradach parlamentu doprowadziły do powstania różnych metod badawczych. Wielokrotnie ponawiane postulaty mówiące o konieczności wypracowania — i stosowania — jednolitej, powszechnie akceptowanej metody badawczej nie doczekały się do dnia dzisiejszego realizacji³. Ich unifikacja pozwoliłaby bowiem na porównanie dłuższych okresów i formułowanie generalnych wniosków. Już na początku swoich badań nad frekwencją historyk musi zmierzyć się bowiem z pytaniem: kogo uznać za uczestnika sejmu? Janusz S. Dąbrowski uznał za nich „wszystkich obecnych w czasie sejmów w miejscu obrad”⁴. Diariusze — główne źródło wykorzystywane przy ustalaniu składu osobowego senatu — częstokroć milczą o udziale poszczególnych senatorów w sesjach izby wyższej. Odnosi się to zwłaszcza do kasztelanów mniejszych. Dąbrowski za nieprawdopodobne uznał uchylanie się senatorów od symbolicznego choćby udziału w sejmie.

O krok dalej idzie w swych założeniach Andrzej Korytko, który stwierdza, iż do tego grona należy zaliczyć również wszystkich senatorów obecnych w miejscu obrad kilka dni przed oraz kilka dni po zakończeniu sejmu, nawet jeśli o ich obecności milczą diariusze sejmowe, ale odnotowano ich obecność w źródłach pamiętnikarskich i korespondencji⁵. Jak bowiem konkluduje, „wydaje się niemożliwe, chociażby ze względów typowo logistycznych, żeby na tak istotne *senatus consilium* byli zaproszeni senatorowie, którzy wcześniej nie pojawili się na sejmie”⁶.

³ J.S. Dąbrowski, *Senat koronny. Stan sejmujący w czasach Jana Kazimierza*, Kraków 2000, s. 11.

⁴ *Ibidem*, s. 13.

⁵ A. Korytko, *op. cit.*, s. 57–58.

⁶ *Ibidem*, s. 58.

Z lektury książki Wierzbickiego możemy wywnioskować, iż podziela on opinię Korytki. W przygotowanych przez siebie biogramach umieszcza bowiem kilku senatorów, którzy wzięli udział w radach senatu po zakończeniu sejmu z roku 1635/I oraz 1645, chociaż ich obecności nie udało się potwierdzić w żadnych innych źródłach⁷. Należy się zastanowić, czy w takich sytuacjach nie należało zamieścić informacji o wątpliwościach co do udziału danych senatorów w sejmach walnych. Jednym z takich senatorów był Jan Bełżecki, kasztelan halicki. Tymczasem księgi Metryki Koronnej rozwiewają wszelkie wątpliwości co do jego udziału w obradach parlamentu. Złożył on bowiem podpis pod nobilitacją Macieja Lettowa 23 lutego 1635 r.⁸ Do tego grona możemy jeszcze dodać Aleksandra Piaseczyńskiego, kasztelana kijowskiego, Ludwika Kraszińskiego, kasztelana ciechanowskiego, Jana Mikołaja Daniłowicza, podskarbiego wielkiego oraz Stanisława Przyjemskiego, marszałka nadwornego. Byli oni świadkami nadania przez Władysława IV inwestytury na Księstwo Pruskie Fryderykowi Wilhelmowi Hohenzollernowi w Warszawie 7 października 1641 r.⁹ Nie odnajdziemy ich jednak w omawianym spisie senatorów obecnych na tym sejmie. Piaseczyński wziął również udział, o czym Wierzbicki zdaje się nie wiedzieć, w sejmie koronacyjnym Władysława IV¹⁰. Zdaniem Autora recenzowanej pracy Piotr Żabicki, kasztelan liwski, wziął udział w 13 sejmach. Tymczasem, jak wynika z ustaleń Krzysztofa Chłapowskiego zajmującego się kasztelanami i starostami liwskimi w dobie Wazów, wziął on jeszcze udział w sejmie zwyczajnym z 1635 oraz 1640 r. Na pierwszym został wybrany jednym z lustratorów królewskiej w województwach ruskim, bełskim, podolskim i wołyńskim, na drugim: został wyznaczony jednym z senatorów rezydentów. Nawet te ustalenia nie wyczerpują informacji na temat aktywności Żabickiego na forum parlamentarnym. Zjawił się on bowiem również w Krakowie na sejmie koronacyjnym Władysława IV. Świadczy o tym jego podpis pod nobilitacją Josta i Stanisława Cyrusów z 13 marca¹¹. Należy również nadmienić, że w zamieszczonej w pracy bibliografii nie odnajdziemy wspomnianego artykułu Chłapowskiego¹².

Zdaniem Autora Waclaw Ossowski, kasztelan nakielski, w charakterze senatora wziął udział jedynie w sejmie zwyczajnym z 1635 r. Tymczasem, jak wynika z ustaleń Jana Seredyki, wziął on jeszcze udział w sejmach z lat 1638 oraz 1641. Na obu zjawił się już po wotach senatorskich. Artykułu Seredyki poświęconego

---

⁷ Dotyczy to łącznie 18 senatorów. Ponadto obecności Andrzeja Firleja, kasztelana bełskiego, na sejmie z roku 1641 również nie potwierdzają żadne znane diariusze. O jego pobycie w Warszawie trzy dni po zakończeniu sejmu informuje nas Albrycht S. Radziwiłł, *Pamiętnik o dziejach w Polsce*, t. 2, tłum. i oprac. A. Przyboś, R. Żelewski, Warszawa 1980, s. 273.

⁸ MK 180, k. 394.

⁹ MK 186, k. 385–392v.

¹⁰ MK 180, k. 83v–85.

¹¹ MK 180, k. 119v.

¹² K. Chłapowski, *Kasztelanowie i starostowie liwscy czasach Wazów*, „Rocznik Liwski” 4, 2008/2009, s. 11.

udziałowi senatorów wielkopolskich w sejmach dwóch pierwszych Wazów na tronie polskim również nie odnajdziemy w bibliografii¹³.

Podobne wątpliwości nasuwają się w przypadku Wojciecha Aleksandra Przedwojewskiego, kasztelana lubaczowskiego. Miał on wziąć udział jedynie w czterech sejmach (1645, 1646, 1648/II, 1649). Na sejm nadzwyczajny z 1635 r. przybył jako reprezentant sejmiku w Sądowej Wiszni. Jak sugeruje Adam Przyboś, autor jego biogramu w *Polskim słowniku biograficznym*, wiadomość o nominacji królewskiej nie dotarła do niego przed sejmem. Na sejmach z lat: 1638 — został wyznaczony senatorem rezydentem¹⁴; 1641 — deputatem do korektury praw; 1643 — komisarzem do wybierania indukty. Na uchwalonej na sejmie z 1643 r. konstytucji „O niezaciąganiu długów na Rzpltą” zobowiązał się wspólnie z innymi wymienionymi w niej senatorami i dygnitarzami do przekonania szlachty zgromadzonej na sejmiku wiszeńskim do wyrażenia zgody na poczwórne podymne¹⁵.

Wśród senatorów nieobecnych na sejmie z roku 1646 Wierzbicki — w ślad za Korytką — umieszcza Jana Leszczyńskiego, kasztelana gnieźnieńskiego. Podobne ustalenia poczynił Władysław Czapliński¹⁶. Tymczasem Seredyka twierdzi, iż zjawił się on na tym sejmie już po zakończeniu wotów senatorskich. Z powodu braku powołania się na źródła trudno zweryfikować dane poczynione przez tego badacza¹⁷. W przygotowanym przez Wierzbickiego spisie nie odnajdziemy Wacława Zamoyskiego, kasztelana lwowskiego. Jak się jednak okazuje, wziął on udział przynajmniej w dwóch sejmach odbytych za Władysława IV. Odnajdziemy go bowiem na sejmie koronacyjnym oraz sejmie zwyczajnym z roku 1635¹⁸. Wśród obecnych na tym drugim sejmie możemy jeszcze wymienić: Mikołaja Szyszkowskiego, biskupa warmińskiego, Jana Tęczyńskiego, wojewodę krakowskiego, Stanisława Lubomirskiego, wojewodę ruskiego, Krzysztofa Ossolińskiego, kasztelana sądeckiego, Jana Stanisława Korycińskiego, kasztelana oświęcimskiego oraz Łukasza Opalińskiego, marszałka wielkiego koronnego¹⁹. Kolejne uzupełnienia możemy również poczynić w stosunku do sejmu koronacyjnego Władysława IV. Oprócz wspomnianego Zabickiego odnajdziemy na nim Korycińskiego, kasztelana oświęcimskiego²⁰ oraz Remigiusza Koniecpolskiego, biskupa chełmskiego.

---

¹³ J. Seredyka, *Senatorowie wielkopolscy na sejmach panowania Zygmunta III i Władysława IV Wazów*, w: *Kultura polityczna w Polsce*, t. 5: *Elity dawne i nowe*, red. M. Kosman, Poznań 2005, s. 136.

¹⁴ Wymieniony jako świadek w dokumencie wystawionym 30 kwietnia 1638 r. Zob. MK 185, k. 40v–45.

¹⁵ VL 4, s. 9, 32.

¹⁶ W. Czapliński, *Leszczyński Jan*, PSB, t. 14, Wrocław 1972, s. 115.

¹⁷ J. Seredyka, op. cit., s. 134.

¹⁸ MK 180, k. 85v, 220, 394. Ich obecności na tych sejmach nie wykazał również Korytko (op. cit., s. 463), mimo iż w bibliografii deklaruje wykorzystanie tej księgi Metryki Koronnej.

¹⁹ Wszyscy na liście świadków pod nobilitacją Macieja Lettowa z 23 lutego 1635 r. Zob. MK 180, k. 389–394v.

²⁰ MK 180, k. 119v.

Nie zostali oni jednak umieszczeni w zestawieniu przygotowanym przez Autora. W obradach parlamentu wzięli wówczas jeszcze udział: Marcin Kazanowski, wojewoda podolski, Maciej Leśniowski, kasztelan bełski oraz Aleksander Piaseczyński, kasztelan kamieniecki²¹. Ponadto wśród obecnych odnajdziemy Krzysztofa Ossolińskiego, kasztelana sądeckiego, mianowanego na to stanowisko po przeniesieniu Krzysztofa Korycińskiego na kasztelaninę wojnicką²². Na pierwszym sejmie z roku 1637 zjawił się Andrzej Kretkowski, kasztelan brzeski-kujawski²³.

Znaczne braki dostrzeżemy przeglądając listę senatorów obecnych na sejmie zwyczajnym z roku 1638. Zabrakło bowiem na niej Stanisława Potockiego, wojewody podolskiego oraz kasztelanów: Piotra Szyszkowskiego, wojnickiego — po awansie Krzysztofa Ossolińskiego na wojewodę sandomierskiego, Mikołaja Herburta, kamienieckiego, Stefana Gembickiego, rogozińskiego, Felicjana Grochowskiego, przemyskiego, Marka Wodyńskiego, podlaskiego, Samuela Słupeckiego, radomskiego, Adama Noskowskiego, gostynińskiego oraz Macieja Siecińskiego, wyszogrodzkiego²⁴. Nie można się również zgodzić ze stwierdzeniem, jakoby Paweł Warszycki, kasztelan konarski łączycycki, pierwszy raz pojawił się na obradach parlamentu dopiero podczas sejmu koronacyjnego Jana Kazimierza w 1649 r. Wziął on bowiem udział już w sejmie z 1638 r.²⁵ Michał Jerzy Stanisławski wziął udział w przynajmniej dwóch sejmach, a nie, jak chce Autor, w jednym. Oprócz sejmu zwyczajnego z 1639 r. kasztelan kamieniecki zjawił się w Warszawie na następnym sejmie — 1640 r. Paweł Piasecki, biskup kamieniecki oraz Adam Kisiel, kasztelan czernichowski, to kolejni senatorowie, których nazwiska należy dopisać do listy obecnych na tym sejmie parlamentarzystów. Należy zgodzić się z Autorem, że Stanisław Laskowski, kasztelan warszawski, należał do najaktywniejszych parlamentarzystów w XVII w. W ciągu 15 lat miał zjawić się na 14 sejmach. W sporządzonym zestawieniu brakuje wszakże informacji o udziale Laskowskiego w sejmie z roku 1647. Łącznie był więc obecny na 15 sejmach. W tym sejmie wzięło udział jeszcze dwóch senatorów, których nie wymienia Wierzbicki. Byli to: Maciej Pękosławski, kasztelan radomski oraz Łukasz Opaliński, marszałek wielki koronny²⁶.

Z swoich rozważań wykluczył Autor senatorów inflanckich. A przecież zgodnie z literą prawa połowa senatorów inflanckich miała być mianowana z Korony, połowa — z Litwy. Zdajemy sobie jednocześnie sprawę z trudności oddzielenia senatorów nominowanych z Korony i Litwy, ale nie tłumaczy to do końca postępowania Wierzbickiego.

Przytoczone przez nas dane sprawiają, iż nieaktualne stają się informacje zawarte w rozdziale pierwszym. Poniższe zestawienie obrazuje skalę zmian. Dla

²¹ MK 180, k. 220–220v; MK 184, k. 205–209v.

²² MK 184, k. 205–209v.

²³ MK 182, k. 182–184v.

²⁴ MK 185, k. 40v–45.

²⁵ Ibidem.

²⁶ MK 189, k. 721v–725.

sejmu koronacyjnego Władysława IV zanotowano wzrost o ośmiu senatorów — łącznie 56 (48)²⁷, dla pierwszego sejmiku z roku 1635 wzrost o siedmiu — razem 54 (47), dla sejmiku zwyczajnego z 1637 r. odnotowano jednego senatora więcej — łącznie 34 (33), dla sejmiku z roku 1638 wzrost o 11 senatorów — razem 50 (39), w roku 1640 dodano trzech kolejnych — 25 (22), dla sejmiku z roku 1641 zidentyfikowano jeszcze pięciu — razem 26 (21), dla sejmików z lat 1643 i 1646 udało się odnaleźć po jednym senatorze — odpowiednio 27 (26) i 38 (37), dla sejmiku nadzwyczajnego z roku 1647 będą to kolejne trzy osoby — łącznie 29 (26). Spośród tych 40 przypadków 16 dotyczy senatorów mniejszych, o których niskiej frekwencji na sejmikach wielokrotnie wspomina się w literaturze przedmiotu.

Reasumując, należy stwierdzić, że praca Leszka Andrzeja Wierzbickiego stanowi kolejny krok w badaniach nad udziałem senatorów koronnych w obradach parlamentu. Zauważone braki sprawiają, iż nie można jej uznać za całkowicie udaną. Niewątpliwym mankamentem recenzowanej pracy jest zakres wykorzystania nowych typów źródeł, a raczej jego brak, gdyż w znacznym stopniu mogłyby one wzbogacić stan naszej wiedzy. Mowa tu zwłaszcza o księgach Metryki Koronnej. Jak wykazały poszukiwania przeprowadzone dla kilku sejmików z czasów Władysława IV, tkwi w nich duży potencjał. Wiele zamieszczonych w niej dokumentów zawiera bowiem listę świadków obecnych podczas wystawiania danego dokumentu. Należy mieć nadzieję, iż praca ta zainspiruje innych badaczy do sporządzenia kompletnego zestawienia senatorów koronnych biorących udział w obradach parlamentu I Rzeczypospolitej.

*Łukasz Wroniszewski
(Tarczyn)*

---

²⁷ W nawiasie liczby podane przez Wierzbickiego w rozdziale pierwszym.